

МЕТОДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ніна Голуб,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПНУ*

Модернізація освіти в Україні зумовила необхідність перегляду освітніх цілей. Назріла потреба появи дидактичного інструментарію, спроможного реалізувати поставлені цілі й забезпечувати відповідні результати. Багаторічні пошуки ефективних методів призвели до стрімкого зростання кількості їх, причому мало хто звертав увагу на співвідношення кількості та якості, інноваційність та ефективність багатьох «новоявлених» методів. Однак достатньо простого аналізу, щоб виявити, що значна кількість «інноваційних», «активних», «інтерактивних» методів – це уніфіковані, модернізовані традиційні.

З огляду на нове формулювання мети й нові освітні завдання користь вивчення кожного шкільного предмета психологи й педагоги вимірюють у трьох аспектах: практичному, інтелектуальному й емоційному.

У новій редакції Закону України «Про освіту», Державного стандарту загальної середньої освіти, модельних програмах ключовими словами формулювання мети є *розвиток дитини*. Відповідно всі компоненти – *змістовий* (створення програм), *процесуальний* (написання підручників, посібників, розроблення методик і втілення їх у життя) і *результативний* (визначення критеріїв вимірювання освітніх досягнень) маємо співвідносити із цими ключовими словами.

Якщо суть традиційного навчання визначало спрямування його на забезпечення систематизованих знань, умінь і навичок, то гуманістична освіта зосереджена на процесах, що забезпечують всебічний і гармонійний розвиток особистості. Дидактичний інструментарій традиційних методик був заточений на знання, уміння й навички, що нині розглядають як один із компонентів компетентності. Крім нього, для забезпечення сформованості

компетентності необхідно задіяти також ціннісний, діяльнісний, світоглядний і емоційний складники. Лише сукупність їх, на думку вчених різних галузей, може забезпечити розвиток дитини, тобто кількісні та якісні зміни її організму, нервової системи й психіки. Щоб зробити освітній процес розвивальним, або сприятливим для розвитку, потрібно знати, на що його спрямовувати. І тут варто пам'ятати, що багато навичок, актуальних у ХХ столітті, втратили свою цінність у ХХІ ст.

У концептуальному документі «Нова українська школа», що передував появі нової редакції Державного стандарту загальної середньої освіти, ідеться про такі визначальні риси особистості як унікальність, активність, вираження, відкритість, саморозвиток і саморегуляція.

Психологи виділяють такі показники психічного розвитку дитини:

- розвинена пізнавальна сфера дитини (сприйняття, увага, пам'ять, уява, мислення);
- сформована система особистісних відносин (емоції, потреби, мотиви, настанови, ціннісні орієнтації, спрямованість тощо);
- сформована система різноманітних практичних і розумових дій, що забезпечують можливість продуктивної творчої діяльності [1].

Зважаючи на те що ключовим результативним орієнтиром є «розвинена особистість», зосереджуємо увагу на основних її характеристиках, зокрема таких, на які є суспільний запит, а саме: відповідальність, комунікабельність, активність, ініціативність, здатність працювати в колективі, спроможність навчатися упродовж життя, креативність тощо.

Методи як ключову дидактичну категорію досі асоціюють лише з однією функцією їх – навчати, збагачувати знаннями. Однак необхідно зважати на те, що навчальний процес (як зазначено в загальних положеннях розділу І. Закону України «Про освіту») переформатовано в освітній, а це свідчить про посилення психологічного складника в освіті. Відповідно кожен метод, який сьогодні рекомендуємо вчителю чи пропонуємо для вивчення студентам, має бути збагачений прийомами, що роблять його спроможним реалізувати поставлені завдання.

У процесі нашого трирічного дослідження методів навчання української мови виявлено низку проблем, на розв'язання яких було спрямовано нашу увагу.

Одним із важливих рішень вважаємо ідею паспортування методів [2]. Співробітники відділу зробили спробу паспортувати низку методів, а саме: ситуаційний, метод розповіді, асоціативний, проблемного навчання, самостійної роботи з джерелом інформації та ін. Паспортування дає змогу відкоригувати структуру методу й окремі назви, виявити його спроможності. На нашу думку, назріла потреба відновлення спеціальних наукових досліджень, присвячених окремому методу, тобто відновити наукову традицію, яку започаткував Олександр Михайлович Біляєв.

Вважаємо, що оновлення сутності, ознак сучасних методів і вимог до них сприятиме ефективності їх, ущільненню переліку методів, придатних для сучасних методик, і досягненню чіткості у процесі викладання шкільної методики в педагогічних вишах.

Для досягнення освітніх результатів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, необхідно відмовитися від методів і прийомів, що спрямовані тільки на засвоєння мовної теорії, адже знання мови – не самоціль, а інструмент розвитку, соціалізації особистості, підготовки учнів до життя в умовах соціальних викликів.

У процесі розроблення нових методик розвивального навчання української мови необхідно зважати на те, що роль сучасної освіти визначають у трьох напрямках – *індивідуальному* (сприяти розвиткові особистості учнів), *культурному* (сприяти глибинному розумінню світу) й *економічному* (сприяти формуванню в учнів необхідних навичок, які допоможуть їм заробляти на життя й забезпечувати економічну ефективність).

Тему паспортизації методів і виявлення їх результативних показників вважаємо перспективною для подальших досліджень.

Використана література

1. Аверін В. А. Психологія дітей і підлітків. К.: Ранок. 1998. 124 с.
2. Голуб Н.Б. «Паспорт методу» як спроба впорядкування методів навчання української мови / Методи навчання української мови: сучасний контекст: збірник матеріалів круглого столу,

присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва О.М. (25 березня 2021 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2021. С. 17-21.
[https://lib.iitta.gov.ua/725763/1/Голуб_тези%20\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/725763/1/Голуб_тези%20(1).pdf).

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЬАТЬ «МЕТОД» І «ПРИЙОМ» У КОМПЕТЕНТНІСНІЙ ПАРАДИГМІ

Олена Горошкіна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Зміна освітніх цілей і завдань від традиційної (знанневої) парадигми до сучасної (компетентнісної), спрямована на розвиток особистості, її інтелектуальних та емоційних здібностей, зумовила перегляд не лише освітніх результатів, змісту навчання шкільних предметів, а й дидактичного інструментарію. Відомо, що результати традиційного навчання успішно забезпечували методи, що відображали суб'єкт-об'єктні стосунки між учителем і учнями, здебільшого репродуктивний характер навчання, абстрактність змісту освіти, показником засвоєння якого слугували міцні знання, які почасти по закінченні школи залишалися не затребуваними. У нинішніх соціальних умовах вектор освітнього процесу, що впродовж багатьох років визначав ЗУНівський підхід, докорінно змінився: навчання стає все більше орієнтованим на практику. Відомий афоризм «Ми не для школи, а для життя навчаємось» відображає основні положення компетентнісного підходу. Усім зрозуміло, що для формування компетентних мовців (а саме так визначено мету навчання української мови в школі) необхідні інші методики, технології, ключовими елементами яких є методи.

Аналіз і синтез дидактичних і методичних джерел засвідчує, що в дидактиці можна виокремити два обґрунтовані підходи до